

Magyarország egykori természeti adottságainak különös gazdagságát fejezi ki a Szent István korát idéző évek ismert sora: „Virágos kert vala híres Pannónia”. Ez a tarkaság kicsit ugyan megkopott, de a Kárpát-medence még most is olyan sokszínű táj, amely meglepően sok őshonos növény-és állatfajnak ad menedéket

UTAT AZ ÉLŐVILÁGNAK!

Az ökológiai hálózat védelme Magyarországon

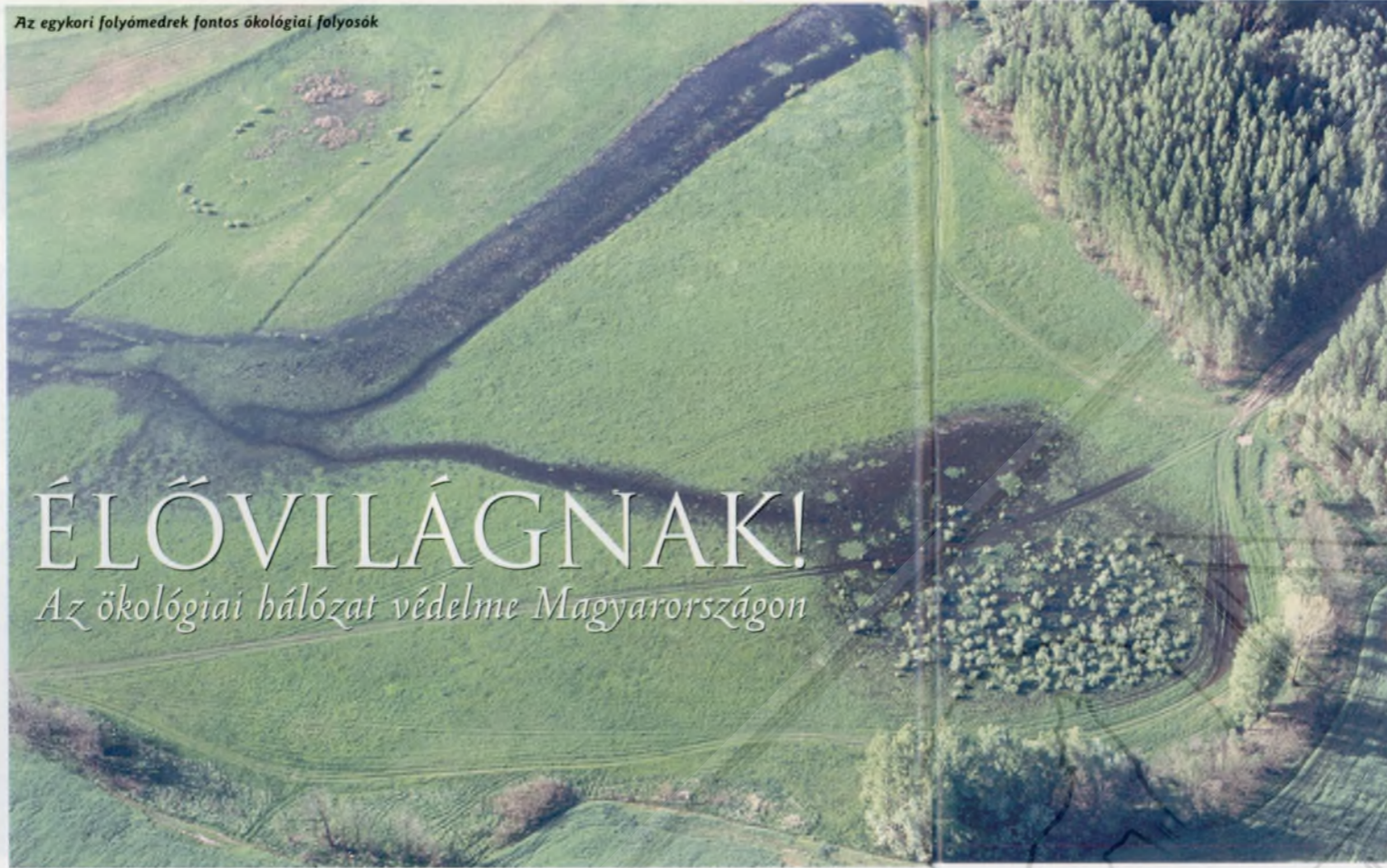

Az ökológiai folyosók a migráló állatok életét biztosítják. (Érces szitakötő)

Hazánk a nagy népsűrűség, az élénk történelmi események és a nem éppen szelíd földhasznosítás ellenére a többi európai országhoz képest a változatos élővilágú területek közé tartozik. A természetes élőhely-mintázat azonban megváltozott: az ország területének viszonylag érintetlen hányada a teljes terület 10%-ára húzódott vissza, s az egykori összefüggő élőhely-együttesek elemeikre hullottak szét.

Szigetek a szárazföldön

Az elmúlt évtized világszerte változásokat hozott a természetvédelemben. Európa a leginkább veszélyeztetett földrész lett; emberi hatástól mentes, természetesen területe alig van. Elmondható, hogy az európai jelentőségű, védelemre érdemes természetes élőhelyek jogi védelme már a 90-es évek elejéig többé-kevésbé megvalósult.

Az egykori folyómedrek fontos ökológiai folyosók

Ma is születnek új védett területek, hiszen az ökológiai feltáró munkák során előbukhatnak korábban rejtett értékek, ám ezek már csak kisebb foltok. A természetes élőhelyek jelentős része az intenzív emberi hasznosítás és terhelés következtében megsemmisült vagy feldarabolódott. A fajok a megmaradt természetközeli élőhelyekre szorultak vissza, illetve egy részük mesterségesen vagy degradált élőhelyekre kényszerült. A kedvezőtlen folyamatok eredményeként az emberi hatástól kevésbé terhelte, természetközeli területek aránya európai átlagban 15-16%-ra zsugorodott.

A degradációs jelenségek ellensúlyozására a természetvédelmi hatóságok igyekeztek a megmaradt „oázisokat” a saját országukban a védett fajok és természeti területek oltalmával megmenteni. Mára bebizonyosodott, hogy e kis szigeteket környezetükből kiragadva csak sokkal nagyobb erőfeszítéssel és anyagi ráfordítással lehet megmenteni, fenntartani, mint ha azt a közeget is megfelelő módon kezelnék, ahová beágyazódnak. A kilencvenes évektől ez az új típusú megközelítés egyre jobban elterjedt Európában, és új korszakot jelentett a természetvédelmi politikákban. A modern természetvédelem egyre inkább a biológiai sokféleség megőrzésére összpontosít, s az élővilág sokféleségének, a fajok, társulások változatosságának összefüggő rendszerben történő megőrzését tűzi ki célul.

Nevezük a nevén!

Jóllehet hazánkban a konzervációs törekvések régóta élnek, a kiemelkedő jelentőségű védett természeti területek hálózatának kiépítése is előrehaladt (bár korántsem fejeződött be), a biodiverzitás védelme ennél mégis többet jelent. Nyilvánvaló, hogy természeti értékeinket csak környezetükkel együtt, azzal összhangban őrizhetjük meg megfelelően. Az a nagy horderejű felismerés, hogy a különböző típusú, egymástól olykor elkülönült élőhelyek összefüggő rendszert, ökológiai hálózatot alkotnak, melynek védelme a természetes sokféleség megőrzésének egyik lehetséges eszköze, kezdetől fogva beépült jogrendünkbe is. A természetvédelmi és egyéb jogszabályok egész sora közvetve vagy közvetlenül érinti az ökológiai hálózat fogalmát, védelmét. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény meghatározza az alapfogalmakat, így „az ökológiai (zöld) folyosó a természeti és természetközeli területek között a biológiai kapcsolatot biztosító vagy ezt elősegítő területek, sávok és mozaikok láncolatát” az ökológiai hálózat pedig „a természeti, természetközeli területek, valamint védett természeti területek és védőövezetük ökológiai folyosókkal biztosított biológiai kapcsolatainak egységes elnevezését jelenti.”

A törvényen túl még számos jogszabály szükséges ahhoz, hogy az ökológiai hálózat

védelme biztosítható legyen. Nemcsak a természeti területek „klasszikus” jogi védelmére kell gondolnunk, hanem az olyan természetközeli élőhelyek megőrzésére is, ahol az ökológiai rendszer fenntartható kezelését, védelmét a területhasználóval, az ott gazdálkodóval történő megállapodás, együttműködés vagy támogatás formájában is lehet biztosítani.

Európa szíve és vérkeringése

A nemzetközi kötelezettségek tekintetében figyelembe vettük az ökológiai hálózattal kapcsolatos szabályozáshoz fűződő globális, páneurópai, európai, európai uniós, illetve regionális kezdeményezéseket, egyezményeket, megállapodásokat és akciókat. Mérvadó programnak – amely az „ökológiai hálózat” kifejezést konkrétan is nevesíti – az Európai Unió „Natura 2000” hálózatát, valamint a Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégia első számú akciótervének, a Páneurópai Ökológiai Hálózat (PEEN) létrehozásának a programját tekintettük. A magyarországi Nemzeti Ökológiai Hálózat projekt mindvégig együttesen kezelte e két összefüggő programot. A Natura és a PEEN ökológiai hálózatokba történő integrálódás során a hazánkban még előforduló természetes és természetközeli élőhelyek vagy a kiemelt természetvédelmi jelentőségű faj, populáció élőhelyének fenntartására koncentráltunk, legyen az

A nagy kiterjedésű vízfelületek fontos szerepet töltenek be a madárvonulásban

akár uniós, páneurópai vagy hazai jelentőségű. Az EU „Natura 2000” ökológiai hálózat jogi kereteit az Unió természetvédelmi szabályozórendszerének két fő pillére, a madarak védelméről szóló (79/409/EGK), valamint a természetes élőhelyek, vadon élő állatok és növények védelméről szóló (92/43/EGK) irányelv alkotja.

Valamennyi Natura 2000 hálózatba javasolt és kijelölt terület része a különböző szempontú és kategóriarendszert követő ökológiai hálózatnak. A Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégia (PEBLDS) megvalósításának a Páneurópai Ökológiai Hálózat létrehozása az egyik kiemelt s talán legfontosabb feladata. Az ökológiai hálózat részletes szabályozásáról készülő miniszeri rendelet ad majd kiterjedt iránymutatást és leírást az ökológiai hálózat szerkezetére, kezelésére, valamint a kapcsolódó államigazgatási eljárások módjára.

Ne álljunk egymás útjába!

A jogi és adminisztrációs háttérrel kívül az ökológiai hálózat egyre pontosabb feltárása, megjelenítése legalább ilyen sokrétű és hosszú folyamat, s akkor még nem is esett szó az élőhelyek rehabilitálásáról, új élőhelyek kialakításáról. Ha a hálózatot alkotó természetes és természetközeli területeket, élőhelyeket egymástól nem élesen elkülönített, önálló szigeteknek, „rezervátumoknak” tekintjük, hanem egységes és összefüggő rendszernek, melyben a kapcsolódást az ökológiai folyosók teszik lehetővé, rögtön felmerül a legelemibb kérdés: mely fajoknak, fajcsoportoknak a közlekedési, terjedési, vándorlási folyosóját szükséges figyelembe vennünk? A védendő ökológiai folyosók biztosan nem fajspecifikusak – noha minden fajnak, sőt egyednek sajátos mozgási vagy terjedési stratégiája és egyúttal saját útvonala van. Az ökológiai folyo-

sók inkább olyan élőhelysávok, melyek egyidejűleg a lehető legtöbb fajnak a potenciális élet- és mozgásterét jelentik. Bár a térképek készítése nagyon fontos része a védelemnek (tudnunk kell, hogy mit és hol védünk), de korántsem elegendő. Az ökológiai hálózat szabályozásával kapcsolatos államigazgatási teendők mutatják csak meg igazán a jövőben, hogy a területen mit tudunk elérni. Nyilvánvaló, hogy a legbiztosabb eszköz a formális védelem. Ezenkívül több olyan kezdeményezés is szóba jöhet, amely közvetve vagy közvetlenül az ökológiai hálózat ágazati integritását és ezzel védelmét szolgálja. Fontos például, hogy az ökológiai hálózat által érintett területeken megfontolt, ökológiai szemléletű tervezés történjen a tervezési hierarchia minden szintjén. A környezeti hatásvizsgálatra kötelezéssel ugyancsak jelentős megelőző intézkedéseket hozhatunk. A fenntartható használat, az extenzív-ökológiai mezőgazdálkodás folytatásához bizonyos közgazdasági szabályozók, adókedvezmények, kompenzáció, kártérítés, beruházási támogatások szükségesek. Jó lehetőséget nyújtanak a területhasználókkal köthető kezelési együttműködések, önkéntes megállapodások is.

Az ország potenciálisan legérzékenyebb élőhelyeit, a természetes és természetközeli területeit az ökológiai hálózatot bemutató térkép gyűjti össze. Az elkövetkező években a természet- és környezetvédők javaslatával segítségével ezt a dinamikus struktúrát, a rendszer működőképességét egyre pontosabban megismerhetjük és megőrizhetjük. Rajtunk áll, hogy az ökológiai hálózat védelmét mennyire sikerül megvalósítanunk.

*Érdiné dr. Szekeres Rozália
szakmai tanácsadó
KÖM Természetvédelmi Hivatal*